

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Філософія»

обов'язкових компонент

**освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
272 Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів**

за темою 6 – «Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні».

Вінниця 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _30.08.2023 №_7_

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _28.08.2023 №__1_

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від _30.08.2023 №__7_

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних,
філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від _28.08.2023
№_1_

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних
дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету
ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології,
педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних
дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу
ХНУВС, доктор філософії, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

План лекції

1. Філософія давніх слов'ян та Київської Русі
2. Філософія періоду Відродження
2. Філософія в Києво-Могилянській академії. Філософія Григорія Сковороди.
3. Філософські ідеї Тараса Шевченка
4. Філософія України другої половини ХІХ — початку ХХ ст.
5. Особливості розвитку української філософії ХХ ст.

Рекомендована література

1. Алексієвець, Л. Києво-Могилянська академія у суспільному житті України (ХVІІ – ХVІІІ ст.) [текст] / Л. Алексієвець. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 158 с.
2. Волинка, Г.І. Історія філософії в її зв'язку з освітою [підручник для студ. вищ. навч. закладів] / Г.І. Волинка, В.І. Гусєв, Н.Г. Мозгова, І.В. Огородник Ю.О. Федів; [ред. Г.І. Волинка]. – К.: Каравела, 2006. – 480 с.
3. Горський, В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В.С. Горський, К.В. Кислюк. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
4. Дзюба, І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість [текст] / І.М. Дзюба. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 720 с.
5. Огородник, І.В. Українська філософія в іменах. [навч. посібник] / І.В. Огородник, М.Ю. Русин. – К.: Либідь, 1997. – 328 с.
6. Федів, Ю.О. Історія української філософії: [навчальний посібник] / Ю.О. Федів, Н.Г. Мозгова. – К.: Україна, 2000. – 512 с.

Текст лекції

1. Філософія давніх слов'ян та Київської Русі

Ще з давніх часів український народ був високорозвиненою спільнотою, свідченням тому — трипільська культура, пізніше — геніальна пам'ятка українського народу V—IX ст. "Велесова книга".

Філософський світогляд, поданий у "Велесовій книзі", показує, що український народ вірить передусім у свої власні сили і здібності.

Якісно нового змісту набуває філософська думка у Київській Русі. Становлення філософії Русі відбувалось у процесі розв'язання суперечностей між слов'янським міфологічним світоглядом та християнством. Нагадаємо, що у 988 р. на Русі впроваджується християнство. Світоглядна культура Русі

акцентує увагу на таких важливих проблемах, як протистояння духу і природи, душі і тіла, духовного і тілесного, Бога і диявола та інших. При цьому в центр названої піраміди проблем ставиться людина в етико-моральному світлі, її почуття і розуміння світу. Розвиток філософської думки у Київській Русі в межах християнського віровчення яскраво демонструють літописи та твори церковнобогословського характеру: проповіді, повчання та ін. На початку XII ст. з'явилася "Повість временних літ", що постає не тільки як літературний твір, а й як одна із пам'яток філософської думки. Вже тут ми можемо знайти терміни "філософ" та "філософствувати". Філософське звучання мають "Слово про закон і благодать" (автор митрополит Іларіон), "Послання" (автор Климент Смолятич), "Златоуст" (автор Кирило Туровський), "Слово о полку Ігоревім" та інші твори.

Філософська думка Київської Русі мала християнський характер, у ній переважала етична проблематика: філософська картина світу, пізнання, людина, людські вчинки, суспільство розглядалося крізь призму вічного конфлікту добра і зла. В соціальній філософії домінували патріотичні ідеї єдності всіх руських земель, зміцнення і централізації держави для відсічі іноземним загарбникам, необхідність розвитку культури та освіти. Із становленням феодального ладу українська філософія набуває патристичного характеру. Проповідувалась зверхність віри над знанням, вищою метою пізнання проголошувався Бог, а єдиним методом пізнання — божественне одкровення. Людина тлумачилась як істота, опоганена "первородним гріхом", тіло якої є вічним джерелом гріха, а душа визнавалася безсмертною.

2. Філософія періоду Відродження

У XIV—XVI ст. філософію України оригінально представляли єресі. Філософські ідеї єретиків проявлялися у світоглядній оцінці діяльності церковної ієрархії, ченців. Єретики пропагували критичне ставлення до окремих православних догматів, церковних обрядів, розвивали думку про свободу волі, умовою реалізації якої вони вважали поширення освіти. Всупереч філософським ідеям єретиків використовувалась схоластична філософія.

Філософія українських гуманістів мала яскраво виражені риси антропоцентризму. Однією з основних чеснот людини він вважали самопізнання, що допомагає людині досягнути внутрішнього, духовного оновлення, морального вдосконалення. Шлях до безсмертного життя треба торувати, живучи розважно, чесно й побожно на землі.

Важливу роль у розвитку філософської культури України відіграла Острозька академія — перша українська школа вищого типу. В Острозькій

академії вивчали сім так званих вільних наук, викладали старослов'янську, грецьку та латинську мови. Філософія як окрема дисципліна в Острозькій академії ще не значилась, але читався курс логіки, яка називалась тоді діалектикою. Але викладання вільних наук (граматика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, фізика й астрономія) мало узагальнюючий, філософський характер. В Острозькій академії був сконцентрований значний інтелектуальний потенціал. У кінці XVI і на початку XVII ст. в Україні та Білорусі виникали і розвивались релігійно національні організації православного населення міст — братства. Братства були виразниками національного протесту українського і білоруського народів проти політики національного і релігійного пригноблення українців і білорусів з боку польськошляхетських правлячих кіл та католицької церкви. Виступаючи проти наступу католицизму, братчики прагнули подолати його тим ідейним арсеналом, котрий був наявний у православному богослов'ї та в попередній українській культурній традиції. Але для цієї традиції ще не властиве було виділення філософії в окрему форму суспільної свідомості. В цілому філософія братчиків своїм розвитком спонукала до нових творчих шукань, які й відбилися у філософії видатних діячів Києво-Могилянської академії, що виникла в 1632 році на базі братської школи Київського богоявленського братства.

3. Філософія в Києво-Могилянській академії. Філософія Григорія Сковороди

У Києво-Могилянській академії, заснованій Петром Могилою (1596—1647), вперше в Україні філософію викладали окремо від теології. Філософські курси, які тут читалися, були значною мірою схоластичними. Це не було повторенням схоластики Заходу, а швидше використанням на українському ґрунті західної філософії у поєднанні із досягненнями прогресивної наукової думки. Видатні професори Києво-Могилянської академії розуміли філософію як систему дисциплін чи наук, покликаних віднайти істину, причини речей, даних людині Богом, дослідити життя й добродієність. Істину вони ототожнювали з вищим буттям, тобто з Богом, якого називали також творящою природою. Вчені Києво-Могилянської академії зробили значний внесок у розвиток філософії права.

Видатний український філософ Г. С. Сковорода (1722—1794) був вихованцем Києво-Могилянської академії. Сковорода вважав найважливішою з усіх наук науку про людину та її щастя. Роздуми Г.Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Філософ шукає

відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Г. Сковорода закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ на істинне та тлінне, Сковорода віддає перевагу Вічності, Богу. Він вважає, що розуміння віри та любові складається у повсякденній необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Людина не може існувати у світі поза єдністю віри і любові.

Мисль, думка — це головна точка, тому її Сковорода часто називає серцем. Доки плоть та кров будуть панувати над серцем, доки людина не визнає їхньої злиденності, шлях до істини закритий, вважає Сковорода.

4. Філософські ідеї Тараса Шевченка

Ця філософія глибоко індивідуальна, особиста і, разом з тим, ґрунтувалась на національній ідеї українського народу, його ментальності. Філософія Т.Шевченка виростає насамперед з конкретно-узагальненого ставлення до любові, надії і віри. Саме з любові до України виникає! шевченківська філософія пробудження людської гідності, сили протесту і бунтарства. Улюблений герой Шевченкових поезій і картин — лицар) народний, повстанець-гайдамака, козак-запорожець, що виступає оборонцем рідного краю, носієм народної правди і честі. Гнів мислителя спрямований передовсім проти різних утискувачів, прийшлих і доморощених. Філософський подвиг Т.Шевченка, вся вибухова сила його творчості полягає в тому, що він зумів серед мертвої тиші, ненависті, підозри, загальної заціпенілості, посіяти надію. Життя цієї надії починається з оспівування свободи. Шевченко показує, що нездоланність людського духу виявляється і в тому, що безстрашних співців свободи народжують найпохмуріші часи, бунтівний голос покривджених соціальних низів. Вінець Шевченкової творчості — уславлення свободи, першої й неодмінної передумови людського поступу, добробуту й щастя. До найволелюбніших книг належить "Кобзар". Поезія Т.Шевченка багато чим зобов'язана фольклорній стихії, в якій синтезувались в єдине ціле безпосередні враження життя і символіка народної пісні, буйна уява народної міфології і надбання світової культури. В ній крізь людський біль, крізь індивідуальне раз у раз проступає вселюдське, досвід минувшини мудро перегукується із сьогоденням, із сучасним життям. Філософія Т.Шевченка невичерпна. Нові, прийдешні покоління знаходять у ній синтез народного і вселюдського досвіду, як ми знаходимо в книгах древніх.

5. Філософія України другої половини XIX — початку XX ст.

Значний вплив на розвиток філософії в Україні мала творчість українського вченого зі світовим ім'ям, визнаного фахівця в галузі загального мовознавства, фольклору, етнографії О.О.Потебні (1835—1891). Потебня першим із українських філософів дав глибокий і всебічний аналіз проблеми взаємозв'язку мови і мислення.

Одним із визначних українських філософів минулого століття був П.Д.Юркевич (1827—1874). За вічно змінними явищами природи, які сприймаються нашими органами чуття, він як філософ намагався (в дусі платонізму) знайти незмінну ідею об'єкта; в цій ідеї мислення і буття тотожні. Істина відкривається не тільки мисленням, а й «серцем», оскільки пошук істини пов'язаний з релігійними і моральними прагненнями людини.

Значний вклад у розвиток філософії України зробили видатні вчені-природознавці другої половини XIX— початку XX ст. Вони обґрунтували прогресивні погляди на рух, простір і час як форми існування матерії, пропагували ідею єдності світу, яка передбачала розуміння людини як невіддільної від усієї природи істоти і одночасно — як окрему особистість. Одна із центральних ідей: світ не є продуктом людської свідомості, навпаки, — людина є продукт цього світу. Звідси розуміння необхідності вивчення законів природи як однієї із основних умов поліпшення життя людини і людства в цілому. Життя людини на Землі постає як найвища цінність. Однак, ціннісне усвідомлення природи людини, його творчої діяльності перебуває у певній залежності і від соціальних факторів. Особливо важливим у цьому плані є обґрунтування окремими природодослідниками гуманістичної природи людини і необхідності її емансипації.

Великий внесок у розвиток української філософії другої половини XIX— початку XX ст. зробили М.П.Драгоманов (1841—1895), І.Я. Франко (1856-1916) та Леся Українка (1871-1913).

Франківська філософія породжує досить важливу і актуальну ідею: людина носить вічність у своїй уяві, в ілюзіях і думках, у муках свого сумління, а тому в сфері духу панує, власне, та найдорожча різноманітність, яка робить людей несхожими, цікавими і цим дає людям основу для їхньої єдності. Філософія Франка — це також заповідь любові до Батьківщини й до людства. В цілому його філософія — це яскраве втілення філософії українського духу початку XX ст., основи якої заклали Г.Сковорода і Т.Шевченко.

Оригінальність філософії Лесі Українки полягає насамперед у оспівуванні ліризму української душі і драми її реалізації. Ґрунтуючись на

Біблії, філософських ідей Г.Сковороди і Т.Шевченка, Леся Українка будує філософію синтезу вічних проблем і сучасних запитів. Письменниця закликала українську громадськість позбавитися інертності, малюючи в різючих образах жахливі картини поразки, що є наслідком байдужості до голосу правди.

Українська філософія — це оригінальна система, в основі якої постає філософський дух українського народу як органічна єдність віри, надії і любові у вічному прагненні до втілення їх у свободі.

6. Особливості розвитку української філософії ХХ ст.

Встановлення радянської влади в Україні привело до повної політизації філософії. Філософію проголосили суто "класовою" наукою, теоретичною і методологічною основою марксизму. Передусім була "переосмислена" історична філософська спадщина кінця ХІХ - початку ХХ ст. Проблеми розвитку української національної ідеї, національних інтересів, національної свідомості були визнані ворожими новій ідеології. Філософія поділилася на "наукову" (марксистську) та "ненаукову" (буржуазну).

Крізь призму марксизму аналізувалася вся історія філософії. Особлива увага приділялася аналізу творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. З незначними зауваженнями їх віднесли до "табору матеріалістів". Одночасно велася робота стосовно виявлення "ворожих елементів" у лавах тодішньої інтелігенції. Близько 200 її представників вислали за кордон, а до переважної більшості застосовувалися ідеологічний, політичний та адміністративний тиск і репресії.

На основі колишніх університетів створюються інститути народної освіти, які через деякий час знову перетворюються на університети, але вже марксистські. Так, 1922 р. у Харкові був заснований Комуністичний університет ім. Артема, де створюється кафедра марксизму і марксознавства. Вона в 1924 р. перетворюється на Український інститут марксизму-ленінізму (УІМЛ). У 1926 р. при УГМЛ відкривається кафедра з національних питань, яку очолив Микола Скрипник. З 1927 р. виходить часопис "Прапор марксизму". В межах українського інституту марксизму-ленінізму створюється філософсько-соціологічний відділ, який очолив Семен Семковський (1882-1937) - один із видатних філософів в Україні, ерудована людина, блискучий лектор. Семен Семковський досліджував актуальні проблеми історії філософії, філософські проблеми природознавства. Найвідомішими його працями є: "З історії університетської філософії", "Діалектичний матеріалізм і принцип відносності" та ін. У роки репресій він був засуджений і страчений.

Тоді ж, у 20-30-ті роки, багато і плідно працює Володимир Юринець (1891-1937). Він закінчив Віденський університет, у Парижі захистив докторську дисертацію. У 1925 р. В. Юринець очолив Інститут філософії, творчо досліджував проблеми історії, філософії, соціології, естетики, філософії культури. Йому належать твори "Едмунд Гуссерль", "Фрейдизм і марксизм" тощо. У 1936 р. вчений був репресований. Реабілітований посмертно.

У Києві в 1933 р. виходить збірник статей "За ленінську філософію", де автори по-своєму підійшли до трактування марксистсько-ленінської спадщини щодо питань соціальної революції, ролі особи та фракцій у політичній боротьбі. Реакція влади була досить оперативною. У цьому ж році виходить постанова ЦК КП(б)У "Про збірник "За ленінську філософію"", в якому його автори гостро критикувалися за відхід від класового, партійного аналізу марксистської спадщини. З цього часу і до середини 40-х років об'єктом філософського дослідження були проблеми розвитку матеріалістичної діалектики, особливості формування і розвитку соціалістичного базису, його вплив на надбудову, діалектика змін у соціально-класовій структурі суспільства, роль соціалістичного змагання і його вплив на формування комуністичної людини.

Важливим осередком розвитку філософської думки у 20-30-х роках стала Західна Україна. На цей час припадає пік творчості Дмитра Донцова (1883-1973), ідеолога українського націоналізму, учня родоначальника українського націоналізму Миколи Міхновського. Спочатку він захопився ідеями соціалізму, але в 1913 р. став на позиції українського націоналізму, спрямованого на відокремлення України від Росії. Ідеї української національної еліти викладені в його творах "Націоналізм" (1926), "Хрестом і мечем" (1967) та ін. Світоглядною основою політичних поглядів Дмитра Донцова є філософський волюнтаризм та ірраціоналізм, ірраціональна воля до життя та панування. Звідси його презирство до народу та прагнення до встановлення влади еліти.

У Західній Україні в 20-х роках творив В'ячеслав Липинський (1882-1931). Він пише праці "Листи до братів-хліборобів", "Релігія і церква", "Хам і Яфет", де викладає свою філософію історії. Зміст історичного процесу вчений вбачає в боротьбі позитивних сил з силами деструктивними. Крім цього, історіософська концепція В'ячеслава Липинського ґрунтується на такому тлумаченні суспільного життя, в якому діють вище і нижче, панівне і підлегле, випадкове і необхідне. Найважливішим державотворчим чинником, на думку Липинського, є аристократія, яка, використовуючи свою освіченість, знання,

здатна організувати суспільне життя. Ідеалом державного устрою України В'ячеслав Липинський вважав монархію.

Своєрідним філософським сприйняттям світу позначена наукова та художня творчість Олега Ольжича (1907-1944). Це сприйняття в нього йшло через осмислення рідної природи: "Земля широка. Мудрий в небі Бог. І серце людське - мужнє і велике". Поняття "мужнього серця" людини він підносив до найвищих ідеалів служіння нації і з такого погляду визначав громадську значущість особистості.

Академічна філософська думка зосереджувалася переважно в товаристві, відомому як львівсько-варшавська школа. Домінуючими напрямками філософських досліджень К. Айдукевича, Т. Котарбінського, Я. Лукасевича, К. Твардовського та інших членів цього товариства були логіка, психологія, теорія пізнання. Більшість членів львівсько-варшавської школи перебували на позиціях неопозитивізму, неокантіанства, махізму та неотомізму. Загалом у Західній Україні поширеною була християнсько-католицька філософія, представниками якої стали А. Шептицький, Т. Галушинський, Й. Сліпий, М. Конрад, О. Бачинський, Г. Костельник та ін.

Нова сторінка в історії української філософії відкривається з середини 40-х років ХХ ст. Значна увага надається підготовці філософських кадрів. У Київському державному університеті в 1944 р. відкривається філософський факультет і три кафедри-діалектичного та історичного матеріалізму, історії філософії, логіки. Це дало змогу підготувати нову когорту філософів. Певним поштовхом до об'єктивного, творчого дослідження філософських проблем була смерть у 1953 р. Йосифа Сталіна. Критика культу особи якоюсь мірою стала критикою догматичних методів дослідження у філософії. Змінюється об'єкт досліджень. Актуальними стають проблеми світогляду людини, її пізнавальної можливості та ціннісні орієнтири.

Позитивні зміни в українській філософії на початку 60-х років значною мірою були пов'язані з діяльністю відомого філософа Павла Копніна (1922-1971), який у 1959 р. приїхав з Москви до Києва і очолив кафедру філософії Київського університету, а в 1964 р. став ректором Інституту філософії Академії наук СРСР. Організувавши зі своїми першими учнями автономний колектив, він видає книгу "Логіка наукового дослідження" (1965), яка стала своєрідним маніфестом філософської групи, відомої в Україні і у світі як київська філософська школа.

Павло Копнін спрямував філософів не на вивчення незалежних від людини об'єктивних законів природи та суспільства, а на те, що залежить від людини, що освоюється людиною в процесі осмислення світу. Він прагне досягнути природу наукового знання в контексті сукупного людського досвіду.

Таким чином, під його егідою сформувався плідотворний філософський напрям: світоглядно-гуманістична проблематика, питання філософії культури, дослідження яких продовжено українськими філософами 70-80-х років. Тоді ж відокремився і інший напрям, пов'язаний з історико-філософськими дослідженнями, осмисленням проблем людського буття. Школа філософа Володимира Шинкарука досліджує проблеми діалектики, логіки та теорії пізнання, спираючись на німецьку класичну філософію. Велика група філософів - Микола Тарасенко, Олександр Яценко, Олексій Плахотний, Ігор Бичко та ін. - зосередили увагу на проблемах людського буття. Значна група філософів працює над питаннями історії філософії України.

Певним поштовхом до активізації досліджень даної теми стає вихід у світ книги "Нарис історії філософії на Україні" (1966). Майже відразу видається книга "Розвиток філософії в Українській РСР" (1968). Ці видання спонукають українських філософів до детальнішого дослідження окремих періодів розвитку української філософії та поглядів найбільш відомих її мислителів, зокрема творчості Григорія Сковороди.

Підсумком 30-річного творчого аналізу української філософії є видання "Історії філософії на Україні" (1987 р.), у якому, хоч і з позицій марксистської методології, системно викладена історія розвитку української філософії, показані її характерні риси. Виклад філософського матеріалу органічно поєднується з аналізом історичної ситуації того чи іншого періоду, що сприяє більш об'єктивному дослідженню розвитку української філософської думки. Наприкінці 80-х років, коли було зняте протиставлення матеріалізму та ідеалізму, з'являються публікації, в яких по-новому осмислюється буття світу та суспільства. Так, одна із сучасних філософських точок зору на проблему виникнення світу ґрунтується на концепції релятивного холізму (цілісності буття). Згідно з цим поглядом, світ не складається з нескінченної кількості множин, а є єдиним цілим, неподільним на матеріальну та ідеальну субстанцію. Останні виступають як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі компоненти цілісного світу. Виникнення речовини потенційно можливе в будь-якій точці простору і в будь-який час. Перехід від потенційно можливого до реального проходить стрибкоподібно. Стрибкоподібність переходу поки що залишається незбагненою для науки.

Зараз розробкою філософських проблем в Україні займається велика група фахівців в Інституті філософії та Інституті суспільних наук НАН України, на філософському факультеті КДУ ім. Т. Г. Шевченка, на кафедрах філософії вузів країни. У 1972 р. при Академії наук України було створене Українське відділення філософського товариства СРСР, яке в 1985 р. стало

самостійним філософським товариством. Керуючи роботою 25 відділень, воно спрямовує свою діяльність на розвиток філософської думки в Україні.

В Україні існує низка періодичних видань, у яких друкуються результати наукових робіт вчених-філософів. Це журнал "Філософська і соціологічна думка", періодичні міжвідомчі збірники "Проблеми філософії", "Філософські проблеми сучасного природознавства" та ін.

Проголошення Україною незалежності дало новий поштовх розвитку суспільствознавчої вітчизняної думки в цілому і філософської культури зокрема. Крім розробки основних напрямів філософської теорії, помітним фактом стала концентрація зусиль у дослідженні проблеми людини, історії розвитку філософії в Україні.

Аналіз розвитку філософії в Україні свідчить про те, що українська філософська думка, яка з'явилася на світанку другого тисячоліття у вигляді ламкої, тоненької стеблинки, вистояла під натиском історичних бур. Творчо використовуючи філософську спадщину інших народів, вона пройшла у своєму розвитку такі стани, кожний з яких залишив помітний слід у національній культурі, і стала важливою складовою частиною розвитку філософської думки в цілому.

На завершення теми слід визначити основні риси, що притаманні філософії України. Ними є принаймні такі:

- - переважання у філософській думці Київської русі морально-етичної проблематики, співзвучної з християнськими цінностями;
- - дуалізм і пантеїзм української філософії XVIII ст.;
- - "філософія серця" як самобутня інтерпретація єдності розуму, волі, почуття людини, як засіб пізнання, долучення її до вищого, позаземного божественного світу;
- - захист інтересів трудящих, боротьба проти їх соціального і національного гноблення;
- - сьогодні в Україні відбувається певне відродження філософії, оновлення її проблематики, зростання професійного рівня філософів.